

PAREMPIA VASTAUKSIA KESTÄVYYSSVAJEESEEN

Veikko Eranti,
Jussi Nuortimo
& Mia Haglund

© Veikko Eranti, Jussi Nuortimo & Mia Haglund.
Julkaisija Vasemmistofoorumi ry
Kannen kuva Arek Olek / flic.kr/p/bSFnhK / CC-BY-SA

Sisällys

Tiivistelmä	4
Johdanto.....	5
Lähtöoletukset	7
Lähteet	7
1. Verotus.....	8
Lähteet	9
2. Elvytyksellä toimialarakennemuutokseen	10
Digitaalinen perusinfrastruktuuri	10
Tunneli Tallinnaan ja nopeat yhteydet kaupunkien välillä.....	11
Lähteet	12
Ennaltaehkäisevät perusratkaisut.....	13
3. Sosiaali- ja terveyspalvelut	13
Terveystenhuollon rahoitus.....	14
Julkinen sektori ja innovointi	16
Lähteet	16
4. Julkisen sektorin rakennemuutos.....	17
Johtaminen ja tietojärjestelmät.....	17
Vertaisoppiva soluorganisaatio.....	18
Kuntarakenne ja palvelut.....	19
Ulkoistamisten purkaminen ja hankinnat	20
Työllisyys	21
Lähteet	22
Haastattelut.....	23

Tiivistelmä

Raportissa käsitellään kestävyysvajekeskustelun taustalla olevia kysymyksiä: miten Suomi selviää ikääntyvästä väestöstä? Miten julkiset palvelut pitäisi järjestää? Raportissa esitellään keinoja rakentaa vahvaa ja nykyaikaista julkista sektoria, joka kykenee reagoimaan hyvinvointivaltioon kohdistuviin muutospaineisiin.

Kestävyysvajekeskustelussa on kyse **julkisen sektorin roolista ja rahoituksesta**. Verotuksen riittävä progressio on yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta keskeistä. Esittelemme keinoja veropohjan laajentamiseksi ja sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi.

Suomen elinkeinorakenne on muutoksessa. Kansainvälisen talouden tulevaisuus on digitaalisissa teollisuudenaloissa. Valtio voi tehdä muutakin kuin toivoa, että nämä kasvavat Suomessa. Nyt on oikea hetki **investoida perusrakenteeseen, niin perinteiseen kuin digitaaliseen**: Hankkia jokaiselle kansalaiselle tablettitietokone ja rakentaa nopeat raideyhteydet kaupunkien välille sekä Helsingistä Tallinnaan. Nämä varmistavat Suomen edelläkävijyyden digitalisoituvassa maailmassa sekä aseman osana eurooppalaista yhteisöä ja toimivan liikkumisen maan sisällä. Nämä muutokset myös elvyttävät kotimaista kysyntää.

Ikääntyminen asettaa paineita ennen kaikkea sosiaali- ja terveystaloukselle.

Tulevaisuudessa ne kannattaa järjestää **yksikanavaisella rahoituksella** kahdessa tasossa: isot rakenteet ja erityis- ja palvelut läänin tai maakunnan tasolla ja lähipalvelut oman kunnan tasolla. Tämä korjaa myös kuntien välistä verokilpailua ja mahdollistaa tiiviimmän kaupunkirakenteen.

Koko julkisen sektorin organisoinnin olennaiset periaatteet ovat **vaikuttavuus, ennaltaehkäisevyys, kehittyminen ja johtaminen**. Pelkän tehokkuuden mittaaminen johtaa väistämättä laskevaan laatuun ja heikkenevään hyvinvointiin. Laadukkailla ja kehittyvillä ennaltaehkäisevillä palveluilla voidaan saavuttaa säästöjä ennen kaikkea kaikin kalleimmissa palveluissa, kuten huostaanotoissa.

Julkisen sektorin ongelma ei ole niinkään liian suuri koko, vaan epätarpeellisuuden mukainen organisointi. **Valtaa työnkuvan ja tapojen radikaaliinkin kehittämiseen pitää siirtää riittävän alas organisaatiossa**, ruokkia ammattitaidon kunnioittamisen kulttuuria sekä kokeilumielialaa. Organisaatioiden ja työntekijöiden rajat, esimerkiksi työllisyyspalveluiden ja sosiaalitoimen välillä, eivät saa nousta kehityksen tielle. Työtapoja ei voi sementoida samoiksi kuin ennen digitaalista aikaa – kun jokaiselle kansalaiselle hankitaan tablettitietokone, voi myös hyvinvointipalveluita kehittää näitä hyödyntäviksi.

Johdanto

Jyrki Kataisen johtama hallitus julkaisi 29.8.2010 listan toimenpiteitä Suomen kestävyysvajeen torjumiseksi. Valtiosih-teeri Martti Hetemäen valmistelutyö-hön nojaavan listan lähtökohtana oli, että ”julkiset palvelut ja etuudet pystytään rahoittamaan tulevaisuudessakin”. Hallituksen ehdottomat toimet sisältävät potentiaalisesti hyviä asioita, kuten tavoitteen pidentää työuria. Monet niistä tarkoittavat kuitenkin suuria säästöjä. Esimerkiksi kunnallisella puolella tar-koitus on eläköitymisen kautta vähentää noin 20 000 työntekijää seuraavan neljän vuoden aikana. Pääministeri Jyrki Katai-nen totesi medialle rakenneuudistusten olevan ”uskon asia” – auttavan, jos nii-hin uskoo.

Tämän raportin tavoite on kunnian-himoisempi. Uskomme, että on mah-dollista toteuttaa paitsi halvempi, myös enemmän hyvinvointia tuottava hyvin-vointivaltio kestävyysvajeen ehdoillakin. Tämä on mahdollista ilman kokonais-kysyntään katastrofaalisesti vaikuttavia toimia kuten julkisen sektorin työllistä-misen dramaattista vähentämistä. Tässä raportissa tarjoilluiden keinojen toimi-vuus ei ole kiinni uskosta.

Tämän raportin taustalla on seuraa-vat kolme huomiota.

1) Suomessa, kuten kaikissa länsi-maissa, on tapahtumassa suuri demo-grafinen muutos. Ikäluokkien pienene-miseen on reagoitava jollakin tavalla. Mikäli haluamme säilyttää säälliset van-huspalvelut, julkisen sektorin rakentei-

den uudistamista täytyy miettiä. Tilas-tokeksuksen väestöennusteen mukaan vuoteen 2060 mennessä työikäisen väes-tön määrä vähenee neljällä prosenttiyk-siköllä ja eläkeikäisen lisäänty kuudella.

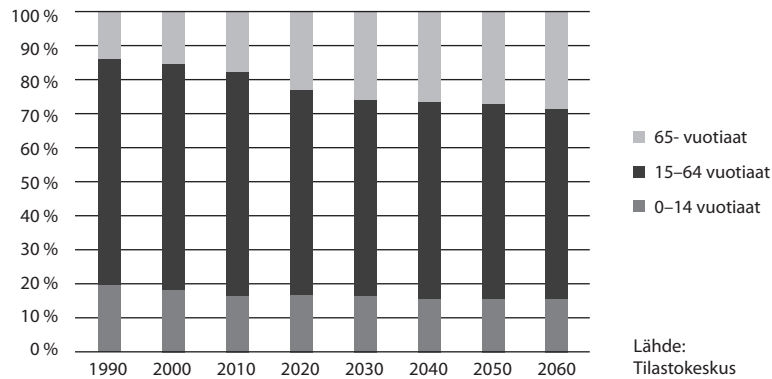
2) Hallituksen rakennemuutoskan-nanoton pohjana olevan Martti Hete-mäen taustatyön keskeiset lähtökohdat ovat kuntien velvoitteiden karsimisen, koulutustason madaltamisen ja työurien pidentämisen kaltaiset käsitteet. Raportti ei juurikaan sisällä varsinaisia raken-teiden tai toimintatapojen muutoksia, vaikka juuri näitä uudistuksia väestöra-kenteen muutos edellyttää.

3) Suomen valtio ei finanssi- ja euro-kriiseistä sekä vaanivasta taantumasta huolimatta ole erityisen velkaantunut. Velkaantumisasasteemme on yksi EU-alueen pienimmistä, ja mikäli eläkejär-jestelmään rahastoidut varat lasketaan mukaan, olemme öljyvaltioiden jälkeen yksi maailman vähiten velkaantuneista maista. Joissakin tutkimuksissa arvioi-daan, että Suomella olisi varaa tarvit-taessa jopa kaksinkertaistaa velkataak-kansa ja silti pysyä vakaana ja säilyttää riittävän hyvä luottoluokitus.

Velkaantumisasastetta tärkeämpi mit-tari on joka tapauksessa käytännössä lai-nanhoitokustannusten kasvu suhteessa julkisen talouden maksuvalmiuteen. Suomella ei ole näköpiirissä varsinaisia ongelmia tämän suhteen.

Suomen väestöpohjan muutoksen aiheuttama paine kansantaloudelle on selvä, mutta arviot sen suuruudesta

Suomen ikärakenne + ennuste 1990–2060

vaihtelevat huomattavasti. Palkansaajien tutkimuslaitos arvioi kestävyysvajeeeksi noin 2,5 miljardia euroa, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos pienimmillään 1,9 miljardia. Valtiovarainministeriön käyttämä arvio oli noin 9 miljardia euroa.

Pitkällä tähtäimellä olennaista onkin nähdä rakennemuutos nimenomaan suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteiden uudistamisena ylimenokaudella kohti pienempiä ikäluokkia. Raportissa esittelemme vastauksia tähän haasteeseen; sosiaalisesti kestäviä ja uutta luovia keinoja järkevöittää rahankäyttöä. Tilanne on sikäli hyvä, että monissa julkisen sektorin toimintatavoissa on paljon kehitettävää ja modernisoitavaa. Niinpä nimenomaan nyt, taantuman uhatessa on siis mahdollista lyödä kaksi karpästä yhdellä iskulla. Samaan aikaan voidaan harjoittaa lyhyen aikavälin elvytystä käyttämällä rahaa julkista sektoria vaivaavien todellisten ongelmien korjaamiseen, että – pitkällä aikavälillä – tuottaa paremmin järjestettyjä julkisen sektorin palveluita.

Koko raportin taustaoletuksena on tarve ajatella julkisen sektorin vaikuttavuutta ja työtehoa uudella tavalla. Annetulla rahamäärällä saatavien suoritteiden

mittaamisesta on siirryttävä annetulla rahamäärällä saatavien vaikutusten mitaamiseen. Jos palkkaamalla lisää sosiaalityöntekijöitä saadaan vähennettyä huostaanottoja, palkkaaminen kannattaa paitsi ihmisten hyvinvoinnin, myös rahankäytön kannalta.

Sosiaalipolitiikan ja köyhyyden poistamisen pitkän aikavälin tavoite on siirtyä perustarpeiden tyydyttämisen mahdollistavaan perustulojärjestelmään. Perustulo vapauttaa entisestään resursseja esimerkiksi ennaltaehkäisevään työhön, vähentää byrokratiaa ja vapauttaa myös perustulon saajan henkiset resurssit. Perustulo ja sen eri muodot ovat kuitenkin oma, erittäin suuri kysymyksensä johon tämä raportti ei pureudu.

Koska keskitymme johtamisen ja uudistamista kaipaavien rahoitusjärjestelmien reformien pohtimiseen, tässä raportissa ei käsitellä myöskään koulutusjärjestelmää, eläkeikää tai maahanmuuttoa. Koulutuksen osuus Suomen julkisen sektorin kuluista on suuri, mutta järjestelmän toimivuutta pidetään pääasiassa hyvänä. Eläkeiän problematiikkaa on käsitelty riittävästi muilla foorumeilla. Maahanmuuton lisääminen ja jo saapuneiden maahanmuuttajien

parempi integroimisen suomalaiseen yhteiskuntaan on tavoitteena äärimmäisen tärkeä ja ansaitsee paremman resursoinnin.

LÄHTÖOLETUKSET

Raportilla on kuusi lähtöoletusta, jotka heijastuvat kaikissa esitetyissä toimenpiteissä. Ne ovat seuraavat:

O irtisanomista

Minkään muutoksen seurauksena julkinen sektori ei vähennä työvoimaansa. Muutoksista vapautuvat resurssit kohdistetaan palveluiden kehittämiseen. Sama pätee esimerkiksi uuden teknologian myötä tapahtuvaan tehokkuuden kasvuun.

Ei tinkimistä ympäristönormeista

Maailmassa on syytä siirtyä pikemmin tiukempiin ympäristönormeihin, vihreämpään ja puhtaampaan tulevaisuuteen. Toimenpiteiden seurauksena on entistäkin kestävämmän toimiva Suomi.

Urbanin Suomen määrä tulee kasvanemaan – ja se on hyvä

Suomen ongelma ei ole niinkään hajanainen kuntarakenne, vaan hajanaiset kaupungit. Jotta keskuksista saadaan kaikki irti, on kaupunkirakenteen tiivistäminen välttämätöntä. Tämä on erityisen olennaista kun huomioidaan jatkuvasti kasvavat muuttovirrat kohti kaupunkeja (ei vain Helsinkiä).

Rahaa säästääkseen sitä täytyy käyttää

Yhteiskunnat eivät ole suhdannebisneksessä. Siksi ei saa pelätä rahan käyttämistä, mikäli siitä seuraa kestävää hyvinvoinnin kasvua ja siten kustannusten pienenemistä pitkällä aikavälillä.

Kasvava tehokkuus, kasvavat verot

Etenkin yksityisellä sektorilla paljolti teknologisista innovaatioista johtuva kasvava tehokkuus johtaa kasvaviin voittoihin ja pienenevään ihmistyövoiman tarpeeseen. On tärkeää, ettei tämä muutos mene täysimääräisenä osakkeenomistajien taskuun, vaan kasvavasta tehokkuudesta kanavoituu suurempi osa yhteiseen pottiin.

Parempi Suomi

Kaikkein tärkein peruslähtökohta on, että muutosten seurauksena on parempi Suomi. On kunnianhimon lähtökohta tehdä rakennemuutoksia vain purkamalla ihmisten hyvinvointia turvaamassa olevia rakenteita. Näitä rakenteita voidaan muuttaa uuteen maailmaan sopiviksi, mutta yhä hyvinvoinnin takaaviksi.

LÄHTEET

- http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/budjetti/290813/Hetemaen_kalvoesitys.pdf
- http://yle.fi/uutiset/koululaiset_ja_kipeat_maksavat_kuntasaastot/6840672
- <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/budjetti/290813/kannanotto.pdf>
- http://yle.fi/uutiset/keskiluokka_maksamaan_palveluistaan_-_yli_kolmannes_kunnista_suunnittelee_veronkorotuksia/6838158
- <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/540562/Vajearvioiden+ero+350+prosenttia>
- Kuusela, Hanna & Ylönen, Matti: Konsultti-demokratia. Gaudeamus 2013
- http://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoennuste
- <http://blog.hse-econ.fi/?p=5668>
- <http://www.labour.fi/talousenn/ennpdf/pten0913.pdf>
- <http://www.labour.fi/ptblogikommentit.asp?AiheID=54>
- <http://www.etla.fi/uutiset/etlan-arvio-julkisen-talouden-kestavyysvaje-1-25/>

1. Verotus

Hyvinvointivaltion rahoituksen ja järjestämisen ongelmia ratkottaessa ei voida tarkastella ainoastaan menoja, vaikka näin usein tehdään. Hallituksen syksyllä 2013 esittelemässä kestävyysvajeen ratkaisupaketissa käytännössä ainoa tuloja lisäävä toimenpide on kunnille käytännössä annettava velvollisuus korottaa kuntaveroaan. Tämä ei ole ainoa tai edes järkevin tapa huolehtia kestävästä veropohjasta.

”Kestävyysvajeeksi” kutsutun ongelman ytimessä on oletus, ettei meillä ole enää rahaa nykyisen kokoiseen julkiseen sektoriin. Tämä ei olekaan ihme, sillä kokonaisveroaste on 2000-2012 laskenut 3,1 prosenttiyksikköä. Tuloverotuksen laskua on paikattu tasaveroa lähempänä olevien verojen nostolla. Suomen valtio olisi paremmassa asemassa kohtaamaan käynnissä olevan demografisen muutoksen, mikäli tätä laskua ei olisi tehty. Lupailtuja taloudellista toimeliaisuutta lisääviä vaikutuksia veronalennuksilla ei ole ollut. Suomen kokonaisveroaste on tällä hetkellä yli 4 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin Tanskassa tai Ruotsissa.

Mikäli veronkorotukset hoidetaan pelkästään kunnallisveron kautta, siirtyään Suomen verojärjestelmässä kohti tasaveroa. Vaikka erilaiset vähennykset tuottavat myös kunnallisveroon progression, on se veron alhaisesta tasosta johtuen joka tapauksessa pienempi kuin valtion tuloverotuksessa: kaikkein korkeimmillakin tuloilla kunnallisvero on korkeintaan 18% tuloista.

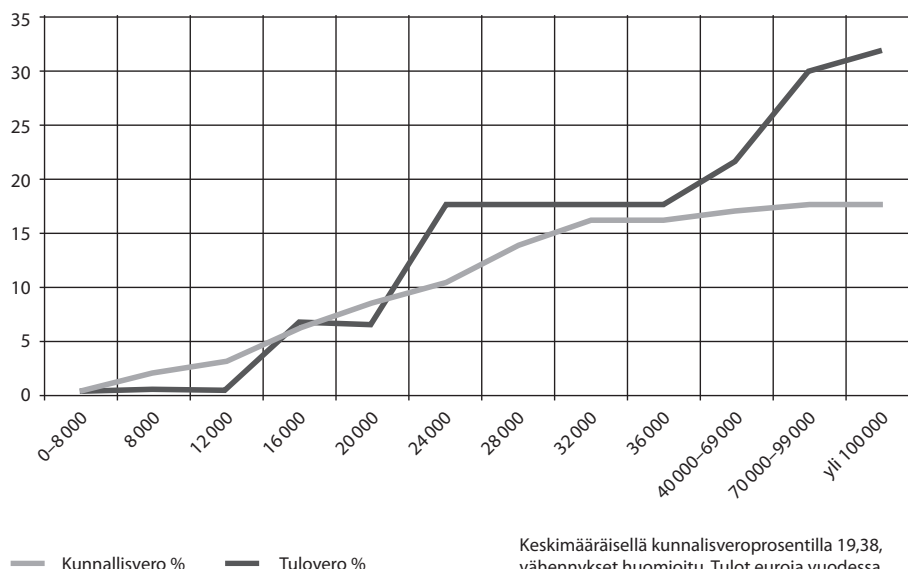
Veroja nostamalla, kehittämällä kunnallisverotusta oikeasti progressiiviseen suuntaan tai muuttamalla pääomatulojen verotusta progressiiviseksi voitaisiin veropohjaa laajentaa ja tehdä sosiaalipalvelujen järjestämisestä helpompaa. Olennaista on kokonaisveroasteen laskun ja progression loivenemisen pysäyttäminen.

Koska kestävyysvajeessa on olennaisesti kyse Suomen demografisesta muutoksesta eli ikääntymisestä, on perusteltua kasvattaa ikääntyneiden osallistumista järjestelmän kustannuksiin. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi joko korkeammilla eläkemaksuilla 53-63-vuotiaille, verottamalla perintöjä aikaisempaa kovemmin tai asettamalla eläkekatto.

Perintöveron kaltainen vaikutus saadaan aikaan myös ottamalla vanhustenhuollon rahoituksen omavastuusuudessa huomioon varallisuus porrastetusti. Näin ne vanhukset, joilla on vähän tai ei lainkaan omaisuutta saisivat edelleen täysin ilmaista palvelua, mutta sama palvelu tai tukiasuminen maksaisi varakkaille vanhuksille huomattavasti enemmän.

Maksetun eläkkeen enimmäismäärän rajaaminen 3000 euroon kuussa voisi tuoda vuoden 2012 eläkemenoilta laskettuna noin 855 miljoona euroa säästöä. Katon myötä eläke muuttuisi vakuutusmaisesta järjestelmästä enemmän sosiaaliturvan suuntaan. Samalla olisi myös poistettava lisäeläkkeiden

Kunnallisvero- ja tuloveroprosentit tulojen mukaan 2013

veroodut. Käytännössä muutos koskisi noin 5 % eläkkeensaajista, joiden vuositulot ovat koko työuran aikana olleet keskimäärin yli 60 000 euroa.

Kaupunkirakennetta ohjaavaa verotusta käsitellään tarkemmin kuntarakennetta koskevassa luvussa. Kunnallisveron nostamisen sijaan kannattaisi nostaa kiinteistöveroa – sopivalla perusvähennyksellä se kohdistuu maksukykyisimpiin ihmisiin, eikä kiinteistöjä ole helppo muuttaa pois. Erityisesti tyhjillään olevien talojen kiinteistöveroa olisi varaa korottaa. Samalla voitaisiin veropohjaa laajentaa alkamalla periä taajama-alueella olevasta rakentamattomasta ja suojelemattomasta maa-alueesta korkeampaa veroa. Tuottojen lisäksi tällaisella verolla on vahva spekulointia vähentävä vaikutus.

Ylipäätään tärkeintä on, että valtion tarjoamat palvelut ja sen kantama verotus ovat kestävässä suhteessa toisiinsa.

LÄHTEET

- <http://fifi.voima.fi/voima-artikkeli/2013/numero-8/kansa-vaatii-elakekaton>
- <http://www.veronmaksajat.fi/File/4d3f1aae-ef96-440d-9d8a-3c47bc070ffc/Kunnallisveron%20osuus%20palkkatulosta.pdf>
- <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kataisen-hallituksen-suuri-lupaus-miljardilla-eurolla-tehtavia-kunnilta-pois-suljetaanko-lukiot-ja-kirjastot?ref=top>
- http://yle.fi/uutiset/suomen_kokonaisveroaste_laskenut_kymmenen_vuoden_aikana/5365176
- <http://sorsaoundation.fi/2013/05/14/julkisen-sektorin-kasvu-on-myytti-ja-sen-kuuluu-kin-paisua-laskusuhdanteissa/>
- <http://www.vatt.fi/ajankohtaista/uutiset/uutinen/ravintolaalvn-laskeminen-tehotonta>
- <http://suomenkuvalehti.fi/s/files/kuntakustannukset2011.pdf>
- <http://www.talouselama.fi/uutiset/kiinteistovero-on-tulossa-mojova-korotus/a2203542>
- <http://www.soininvaara.fi/2009/11/12/kiinteistovero-ja-asumisen-hinta/>
- <http://www.fafo.no/pub/rapp/10173/10173.pdf>

2. Elvytyksellä toimialarakennemuutokseen

Keskustelu kestävyysvajeesta palautuu toimialarakennemuutokseen ja väistämättömään siirtymään kohti jälkiteollista yhteiskuntaa. Suomen kestävä tulevaisuuden rakentaminen ei onnistu pelkästään verotusta ja sote-menoja optimoimalla. Meidän on myös mietittävä, millä aloilla Suomessa tulee tulevaisuudessa olemaan palvelutuotantoa tai teollisuutta ja kuinka paljon. Tämä on pitkän tähtäimen projekti: automatisaatio ja robotit kohottavat työn tuottavuutta entisestään ja suuntaavat toimialarakennetta uudestaan.

Suomen ongelma kansainvälisessä teollisuudessa ja tavaratuotannossa ei ole heikko kilpailukyky sinänsä, vaan pikemminkin huono reaalin kilpailukyky – Suomessa tuotetaan paljon asioita, joita kukaan ei halua ostaa, riippumatta yksikkökustannuksista tai työläisten palkoista. Tämän takia pitkällä aikajänteellä palkkaratkaisut voivat korkeintaan tukea valittua yhteiskuntamallia.

Etunamme ovat etenkin merkittävä ict-alan osaaminen ja suuri määrä kiinnostavia yrityksiä, niin pelialalla kuin muuallakin. Suomella on kaikki edellytykset ottaa nopeita askelia kohti uutta vientiteollisuutta, joka perustuu palveluiden, suunnittelun ja ohjelmistotuotteiden vientiin. Tähän tarkoitukseen on olemassa eri tavoin toimivia rahoitusinstrumentteja (kuten Tekes) ja vinnedistämisyjärjestelmiä (kuten Finpro). Valtio voi kuitenkin tehdä muutakin. Varsinkin laskusuhdanteen aikana työ-

voima on halpaa ja valtion investointien kerrannaisvaikutukset tuntuvat kokonaistaloudessa merkittävästi.

Tässä jaksossa esittelemme kaksi yhteenkytkeytyvää suurta infrastruktuurihanketta, joilla edistettäisiin tuottavuuden ja kaupunkimaisuuden kasvua, kytkettäisiin Suomi vankemmin osaksi eurooppalaista kaupunkiverkkoa ja vahvistettaisiin tulevaisuuden liiketoimintapotentiaalia.

DIGITAALINEN PERUSINFRASTRUKTUURI

Tällä hetkellä noin joka toisella suomalaisella on älypuhelin ja noin joka kymmenennellä tablettitietokone. Mikäli jokaisella suomalaisella olisi tabletti käytössä, voitaisiin koko kansallinen palveluinfrastruktuuri mullistaa internetin ja digitalisoitumisen mahdollisuuksia hyödyntäväksi. Tämä loisi merkittäviä mahdollisuuksia sekä suomalaiselle ohjelmistoteollisuudelle että prosessien vallankumoukselliselle uusimiselle eri puolella sote-sektoria. Edelleen täytyisi rinnalla toki säilyttää nykyisen kaltainen asiointimahdollisuus.

Teknisesti kehittyneiden mutta ominaisuuksiltaan rajoittuneiden android-tablettien markkinahinta avoimessa internetkaupassa on tällä hetkellä muutamia kymmeniä euroja. Suomen valtio voisi siis vähän isomman moottoritietiliitymän (noin 150-200 miljoonaa euroa) hinnalla hankkia ja jakaa jokaiselle suomalaiselle tabletin. Mikäli tähän halut-

taisiin kytkeä myös varsinaista kotimaassa tapahtuvaa elvytystä, voisi niihin hankkia käyttöjärjestelmäksi esimerkiksi Jollan Sailfishin tai muuten teettää androidista hyvin käännetyn version suomalaiseseen käyttöön.

Tällainen infrastruktuuripanostaminen nostaisi suomalaisen sovelluskehityksen aivan uudelle tasolle. Samassa yhteydessä jo hyvin toimivan apps4Finland-konseptin voisi kasvattaa merkittäväksi julkishallinnon it-palveluiden uudistamisen kanavaksi. Mikäli jokaisella kansalaisella on käytössään tabletti, voidaan käytännössä kaikki julkisen sektorin palvelukokemukset suunnitella uudestaan vastaamaan 2010- tai 2020-luvun tarpeita. Näistä lähtökohdista myös suomalaisten it-hankkeiden toimittajatahot monipuolistuisivat, sillä app-pohjaisessa android-kehittämisessä edellä ovat nimenomaan pienemmät ohjelmistokehittäjät.

Kun koko Suomen valtion kansalaiselle suunnattu käyttöliittymä uusitaan, kannattaa samalla ottaa lähtökohdaksi myös kansallisen tietojärjestelmäinfrastruktuurin uudistaminen avoimeen dataan, selkeisiin rajapintoihin, avoimeen lähdekoodiin ja modulaarisuuteen perustuvaksi. Käytännössä oppia saadaan esimerkiksi Viron vastaavanlaisesta hankkeesta. Jo merkittävä avoimen datan ja avoimen lähdekoodin lisäpanostus olisi omiaan lisäämään suomalaisen tietotekniikkateollisuuden valmiuksia ja kiinnostavuutta kansainvälisestä näkökulmasta – sekä laskemaan hankintojen kustannuksia.

Uudenlainen luotto kaikkien kansalaisten teknisiin valmiuksiin mahdollistaisi myös aivan uudenlaiset palvelut. Koko sote-sektorin ensimmäinen kontaktipiste voisi olla jokaisesta tabletista löytyvä videopuheluohjelma, jolla saisi yhden luukun periaatteella ensimmäisen yhteyden ja ajanvarauksen. Tämä voisi

toimia käytännössä kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Mikäli kaikille kansalaisille jaettaisiin tabletti, ei olisi enää mitään syytä, miksi langattoman internetin perusnopeuden pitäisi olla yksityisen sektorin tarjoama palvelu. Myös 4G-verkon kattava rakentaminen, tai ylipäätään tekniikasta riippumatta nopean langattoman internetin tarjoaminen koko asutussa Suomessa, tarjoaisivat mahdollisuuksia hyvin työllistävään infrastruktuurirakentamiseen.

Yhdessä nämä ehdotetut panostukset tuottaisivat tilanteet, jossa Suomessa jokaisella asukkaalla olisi tabletti, siinä toimiva ilmainen internet ja sekä kaupallisten että julkisen sektoreiden ohjelmien kehittäminen olisi helppoa ja halpaa. Lisäksi tähän työhön pääsisivät osallistumaan pienet ja ketterät toimijat. Kokonaisuudessaan tällainen infrastruktuuriuusiminen työllistäisi merkittävästi ihmisiä tulevaisuuden kannalta relevantilla tavalla. Tämän vallankumouksen suuruutta ei voi liikaa korostaa.

TUNNELI TALLINNAAN JA NOPEAT YHTEYDET KAUPUNKIEN VÄLILLÄ

Suomen tulevaisuuden kasvualat tulevat olemaan tietointensiivisiä ja luovia. Tällaiset ”teollisuudenalat” kukoistavat tiiviissä kaupunkimaisissa ympäristöissä. Toisaalta kaikkien alojen tehokkuutta lisää, mitä tiiviimmällä alueella ne toimivat. Suomessa pitäisikin rohkeasti astua pidemmälle urbanisaation tiellä. Kasvukeskusten tiivistymistä ja jo olemassa olevien kaupunkiseutujen kaupunkimaistumista on mahdollista tukea julkisilla toimilla.

Kasvukeskusten väliseen liikenteseen täytyy investoida huomattavasti nykyistä enemmän. Supernopeat raideratkaisut ovat jääneet vähemmälle huomiolle samalla kun Suomessa luotetaan

yksityisautoiluun sen kätevyyden ja yksilölle alhaisten kustannusten takia. Kustannukset yhteiskunnalle ovat kuitenkin huomattavat.

Kasvukeskusten toimiva joukko-liikenne myös Helsingin ulkopuolella mahdollistaisi hyvin paljon nykyisestä

”Tällainen infratraktuurisuusiminen työllistäisi merkittävästi ihmisiä tulevaisuuden kannalta relevantilla tavalla.”

poikkeavan kaupunkirakenteen. Liikkuminen on välttämätön edellytys sille, että voi olla aktiivisesti osallistuva kansalainen. Liikennetarkaisujen kehittäminen tarkoittaa vähentävää autoilua ja sitä kautta tuo mahdollisuuksia niin kaupunkikeskustojen kuin lähiöidenkin kehittämiseen. Vähintään Turun ja Tampereen julkinen liikenne kannattaa suunnitella raitiovaunun varaan. Liikenneinvestoinnit tapahtuvat käytännössä aina raskaan valtion subvention avulla, joten niiden ohjailu on helppoa. Myös Helsingin kaupunkirakenteessa on merkittävästi tiivistämisen varaa. Tähän suuntaan ohjaa kaupunkimoottoriteiden muuttaminen bulevardeiksi, raideverkon varrelle rakentaminen ja maapohjan verottamisen lisääminen.

Kasvukeskusten tiivistämisen lisäksi Suomeen tulisi kehittää nopeiden junien verkko, jolla kasvukeskuksista toiseen liikkuminen tapahtuisi merkittävästi nykyistä nopeammassa ajassa. Näin jopa harvaan asutussa ja vähäkesisessä Suomessa saataisiin aikaan niitä hyötyjä, joita tämänkaltaisella yhteis-

kuntamallilla tavoitellaan. Kun tällainen junaverkko rakennettaisiin, se kannattaisi viedä saman tien Tallinnaan asti ja Tallinnasta Keski-Eurooppaan. Suomella ei ole varaa jäädä Pohjois-Euroopan pussinperäksi.

Jo pelkät taloudelliset hyödyt Tallinnan tunnelista olisivat merkittävät. Saksalainen Spieglerman & Wegener -konsulttiyritys arvioi, että eteläisen Suomen bruttokansantuote nousisi jopa kolme prosenttia pelkästään tunnelin avaamisen ansiosta. Laskelma ei ota huomioon tunnelin rakentamisaikaisia työllistämisaikutuksia. Kuitenkin tärkeimmät hyödyt olisivat kulttuurilliset: Suomen eristäytyneisyyden aika olisi ohi. Helsinki ja Tallinna voisivat yhdessä kasvattaa globaalia merkittävyyttään sekä sidettään idän ja lännen metropoleihin.

Nykyisen autoverotuksen ja bensiniverotuksen rinnalle kannattaa luoda tienkäyttömaksu muodossa tai toisessa. Esimerkiksi raskaan liikenteen osuutta tiemenojen maksajista voidaan nostaa. Suuremmissa kaupungeissa kannattaisi myös ottaa käyttöön ruuhkamaksut, mutta ne palvelisivat paljon enemmän kaupunkirakenteen tiivistämistä, joukkoliikenteen kehittämistä ja pyöräilyn edistämistä kuin varsinaisesti veropohjan kasvattamista.

LÄHTEET

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1301.pdf>
<http://mashable.com/2013/08/27/global-smartphone-penetration/>
<http://www.lvm.fi/tiedote/906534/ruuhkamaksut-toteuttaisivat-tehokkaasti-liikennepoliittisia-tavoitteita>
Ulkopolitiikka 3/2013: Suomen uusi nousu / Anna-Kaisa Hiltunen
<http://aulis.sange.fi/~otso/stuff/Maank%C3%A4ytt%C3%B6%20kilpailukyvyn%20vahvistajana%20Heikki%20A%20Loikkanen.pdf>

3. Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sosiaali- ja terveyspalvelut muodostavat suurimman osan Suomen kuntataloudesta ja ylipäättään julkisesta rahankäytöstä. Nämä palvelut on mahdollista järjestää tulevaisuudessa paitsi halvemmalla, myös paremmin. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyspalvelut on järjestetty ennaltaehkäisevän ytimen ympärille, rahoitettu yksikanavaisesti ja ovat käyttäjilleen pääasiassa maksuttomia. Sote-sektorin organisaatio rakennetaan uudestaan oppivaksi, innovoivaksi ja johtamiseltaan maailman parhaaksi.

Sote-palvelut eivät ole vain turververkko johon pudotaan, vaan hyvinvoinnin selkäranka, jonka ympärille kollektiivinen toimintakykyimme rakentuu. Jokainen suomalainen käyttää sosiaali- ja terveyspalveluita. Hallituksen rakennemuutospaketissa tähän kokonaisuuteen ehdotetaan lähinnä säästöjä normien purkamisen muodossa. Mittaluokaltaan kyse on niin suuresta asiasta, että se tarkoittaisi ainakin pätevyysvaatimusten höllentämistä ja tästä seuraa vaa palkkojen laskua.

Kestävyyssvajeajattelun taustalla on paitsi työvoiman väheneminen, myös väestön vanheneminen. Kasvavasta hyvinvoinnista ja toimintakyvystä huolimatta sote-palvelujen tarve lisääntyy, ei vähene. Tätä kasvavaa tarvetta voidaan rahoittaa sote-palveluiden kasvavalla tehokkuudella, joka saavutetaan hyvinvointieroja kaventamalla ja vakavasti otettavalta ennaltaehkäisy politiikalla.

Syrjäytyminen tulee yhteiskunnalle erittäin kalliiksi inhimillisen kärsimyksen lisäksi myös rahallisesti. Tampereen kaupunki on laskenut että yhden asunnottoman asuttaminen tuo kustannussäästöjä noin 14 000 euroa vuodessa. Vantaan kaupunki toteaa selvityksensä, että vuosi laitokseen sijoitettuna maksaa 90 000 euroa. Yksi työelämästä syrjäytynyt aiheuttaa yhteiskunnalle 40 vuoden aikana yli miljoonan euron tulonmenetykset ja kustannukset. Kriminalisoituneen tai mielenterveysongelman lapsen 10 vuoden aikana kertyneet kustannukset ovat myös noin miljoona euroa. Ennaltaehkäisevään työhön panostaminen siis kannattaa, vaikka se lyhyellä tähtämellä nostaisikin kustannuksia. THL:n vuonna 1987 syntyneistä tekemä pitkittäistutkimus kuvaa realistisella tavalla 1990-luvun laman aikana tehtyjen leikkausten, jotka kohdistuivat erilaisiin ennaltaehkäiseviin sote- ja työllistämistoimiin, kustannuksia nyky-yhteiskunnalle. Näitä virheitä ei kannata toistaa.

ENNALTAEHKÄISEVÄT PERUSRATKAISUT

Päiväkoti-ikäisten lasten tukemiseen käytetyn rahan on joissakin tutkimuksissa arvioitu palautuvan jopa seitsemänkertaisena takaisin, ennen kaikkea vähentyneinä sosiaalisina ongelmina. Sijoitukset päivähoitoon ja lastensuojeluun ovat pitkällä tähtämellä ehdottomasti tehokkainta sosiaalipolitiikkaa.

Imatran kokemukset ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä ovat erittäin lupaavia. Palkkaamalla kuusi lisätyöntekijää lastensuojeluun saatiin huostaanottojen määrä vähenemään selvästi, ja samalla lastensuojelun kustannukset kääntyivät jyrkkään laskuun. Neljän vuoden aikana kustannukset putosivat yli 700 000 eurolla.

Imatralla lastensuojelua parannettiin lisäämällä ennaltaehkäisevää työtä vähentämättä akuuttia palvelua tarjoavaa henkilöstöä. Samalla panostettiin kaikille perheille annettavaan varhaiseen tukemiseen. Sosiaalipalveluissa universalismi ja varhainen puuttuminen ovat erityisen tärkeitä, sillä palveluiden käytön leimavuus saa apua tarvitsevat hakeutumaan niiden piiriin liian myöhään.

Samanlainen organisaation ja ajattelutavan muutos pitää toteuttaa kaikissa niissä palveluissa, joihin se vain sopii. Vaikka kustannukset nousevat aluksi, ne laskevat pitkällä aikavälillä merkittävästi. Kaikki kustannukset eivät myöskään ole samanarvoisia. Ihmisten kokonaishyvinnön kannalta on aina parempi, mitä vähemmän tahdonvastaisia ja viimekätisiä palveluita, tukia ja hoitomuotoja tarvitaan. Sama ajattelu toimii erittäin hyvin terveydenhuollossa. OECD:n terveystilatutkimuksen mukaan ruotsalaisilla on terveitä elinvuosia 70-vuotiaaksi asti, suomalaisilla vain 58-vuotiaaksi. Tämä ero on päätähuimaava.

Lapsiin panostaminen on erityisen tärkeää taloudellisen laskusuhdanteen aikana kuten jo aiemmin mainittu THL:n 1987 syntyneistä tehty pitkittäistutkimus osoittaa. Meillä ei ole varaa olla turvaamatta lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen resursseja. Lasten hyvinvointi on ennaltaehkäisevän sosiaalipolitiikan kulmakivi.

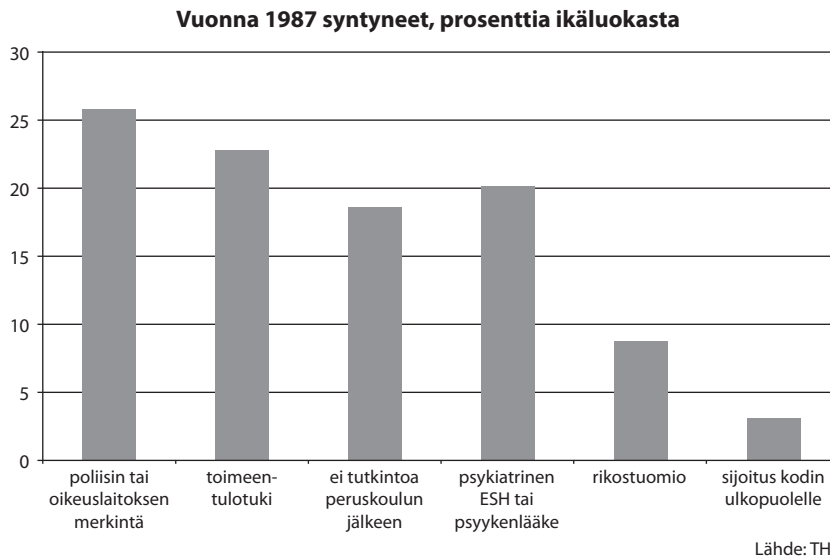
Kunnat ja valtio tarjoavat valtavan määrän erilaisia tukia ja palveluita päih-

dekuntoutuksesta työttömyysturvaan ja terveydenhoitoon. Ongelmana palveluiden tarvitsijalle on oikean paikan löytäminen ja luukulta luukulle pallottelu. Vastuu oikean luukun löytämisestä ei ole apua tarvitsevalle vaan palveluntarjoajalla. Välttämätön askel tilanteen korjaamiseksi on ottaa käyttöön yhden luukun periaate – puhelinnumero, nettisivu tai toimisto jossa käydään läpi tarvittava apu ja järjestetään jatkotoimenpiteet yhteistyössä asiakkaan kanssa. On tärkeää, että tässä kontaktissa syntyy hoitosuhde asiakkaan ja lopullisen hoidon toteuttavan tahon välillä. Näillä toimilla madalletaan avun hakemisen kynnyistä sekä varmistetaan, että usein monitaisten ongelmien kaikkiin osa-alueisiin saadaan järjestettyä asianmukaista apua.

Toimeentulotuki on syytä myöntää ainakin sosiaalitoimen sisäisessä käsittelyssä ensimmäisen kuukauden jälkeen pidemmälle ajanjaksolle. Tämä vapauttaa sosiaalitoimen resursseja ihmisten tapaamiseen ja auttamiseen. Toimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto, mutta tällä hetkellä sen jakamisen kontrolli on ihmisten auttamisen ja siten pois toimeentulotuen piiristä saattamisen tiellä. Toimeentulotuen prosesseja täytyy kehittää niin, että korkeasti koulutettujen sosiaalityöntekijöiden aikaa ei kulu lomakkeiden ja muiden rutiinitöiden parissa. Etuuskäsittelijöiksi voidaan hyvin palkata työntekijöitä toisen asteen pohjakoulutuksella ja vapauttaa sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden resursseja yksilöiden auttamiseen.

TERVEYDENHUOLLON RAHOITUS

Terveydenhuollossa merkittävin yksittäinen tarvittava muutos on yksikanavaisen rahoitusmalliin siirtyminen. Tällä hetkellä yksittäinen ihminen saattaa olla neljän hiukan eri tavalla rahoitetun ter-

veydenhuollon järjestämistavan piirissä. Tällainen tilanne rohkaisee terveydenhuollon toimijoita järjestelmän kokonaisuuden kannalta vahingolliseen osaoptimointiin ja synnyttää suuria terveyseroja ihmisten välille.

Yksi terveydenhuollon keskeisiä ongelmia on erikoissairaanhoidon kustannusten nousu, joka johtuu osittain yksityisen sektorin liian matalasta kynnöksestä ohjata potilaita erikoissairaanhoidon piiriin. Keskitetty rahoitusmalli paitsi lisäisi terveydenhuollon tasa-arvoa, myös pienentäisi kustannuksia näiltä osin. Käytännössä muutos koskisi työterveydenhuollon järjestämistä ja rahoitusta. Yksityiset sairausvakuutukset olisivat toki edelleen mahdollisia, mutta niiden julkinen subventio pienenis.

Työterveydenhuolto toimii varsinaisen sairaanhoidon ohella työnantajan kontrollikeinona. Varsinkaan palvelu-aloilla ei ole harvinaista, että jo yhden päivän sairauspoissaoloon tarvitaan lääkärintodistus. Koska kuitenkin käytännössä nämä poissaololuvat aina myönnetään, herää kysymys, missä määrin tämä todella on sellainen tehtävä, joka kannattaa hoitaa terveydenhuoltojärjes-

telmän piirissä. Vähintäänkin tällaista käytäntöä edellyttävät yritykset tulisi velvoittaa tarjoamaan omalla kustannuksellaan tarvittavat lääkäripalvelut.

Vaikka työterveydenhuollolla halutaisiin säilyttää tämä kontrollifunktio, ei nykyään ole syytä edellyttää fyysisesti tiettyyn paikkaan saapumista. Lääkäri voi myöntää rutiinisairasloman myös videopuhelun avulla.

Suomen terveydenhuoltojärjestelmän perustana on ollut terveystalouden oikeudenmukaisuus. Kuitenkaan palvelujen käyttö ei ole tasa-arvoista eri väestöryhmien välillä. Maksuton perusterveydenhuolto on sekä ennaltaehkäisevän terveydenhuollon kivijalka että tärkeä yhteiskunnallisen tasa-arvon osa. Maksurasitus kohdistuu lisäksi huono-osaisimmille ihmisille. Vauraampien suurempi osallistuminen terveydenhuoltojärjestelmän rahoitukseen tulee hoitaa verotuksen, ei käyntimaksujen kautta. Helsingissä on jo päätetty poistaa terveyskeskusmaksut kokonaan.

Terveydenhuollon yksikanavaisen rahoituksen yhteydessä järjestämisvastuu kannattaa koota nykyistä suurempiin yksiköihin. Tämä keskittää järjestä-

mis- ja rahoittamisvastuun mielekkään kokoiseen yksikköön. Tätä käsitellään tarkemmin osassa 4.

JULKINEN SEKTORI JA INNOVOINTI

Julkisen sektorin suurin rakenteellinen vaara on rutiineihin jähmettyminen ja innovoinnin hankaluus. Tämä on toki myös osin perusteltua, sillä julkisilta palveluilta edellytetään hyvää syystä tasalaatuisuutta ja varmuutta. Jotta uusimasta tutkimustiedosta, teknologiasta ja työprosessien kehitystyöstä saadaan kaikki irti, täytyy julkisella sektorilla olla valmiuksia kokeilla, tehdä beta-versioita ja löytää uusia ratkaisuja.

Keinoja tämänkaltaiseen kehittämiseen on monia. Jo nyt normaalikoulut ja yliopistolliset sairaalat tuovat tutkimustietoa käytäntöön. Työntekijöitä voidaan esimerkiksi kannustaa jäämään virkapaalle kokeilemaan uudenlaista hoitomallia. Palveluseleillä ja potilaiden ohjauksilla praktiikalle voidaan taata riittävä hoidettavien määrä jotta pilotit saada hoidettua tehokkaasti. Samalla varmistetaan parhaiden innovaatioiden ohjaus takaisin julkisen sektorin omaan toimintaan.

Palveluseleiden käyttö on kuitenkin yhteiskunnalle kannattavaa ainoastaan jos voidaan varmistaa, ettei niiden olemassaolo kasvata terveyseroja ja eriarvoisuutta. Siksi palvelusetelin korvaama hinta tulee määrittää esimerkiksi 80 prosentiksi julkisen palvelun yksikkökustannuksesta, lisäksi niin ettei setelin käyttäjällä ole mahdollisuutta maksaa palveluntuottajalle palvelusetelin lisäksi ylimääräistä.

Esimerkiksi hammaslääkäriyritys Megaklinikka on rakentanut liiketoimintamallinsa kalliin hammaslääkäriresurssin optimoinnin ympärille. Hoitajat tekevät mahdollisimman suuren osan työstä eikä asiakas aikaa varatessaan tiedä minuutilleen omaa aikaansa, vaan

se varmistuu päivän varaustilanteen myötä. Näin hammaslääkärikäynnin yksikkökustannuksia on onnistuttu selvästi laskemaan.

Palvelusetelistä on merkittävää hyötyä ainoastaan, mikäli halvemmat kustannukset mahdollistavat työtavat ja innovaatiot saadaan myös siirrettyä käyttöön muualle julkiselle sektorille.

LÄHTEET

- <http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2013/03/Sivut/lastensuojelun-palkittu.aspx>
- Kelan työterveyshuoltotilasto 2010
- <http://www.apha.org/NR/rdonlyres/7EE65F33-9F4E-4EBF-8554-DE29461A11F8/0/OECD-healthsystemscompare.pdf>
- SOTKANet / Tilastokeskus: Kuntien taloustilasto
- <http://www.sitra.fi/artikkelit/uusi-demokratia/ideoista-kokeiluihin>
- <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/10/Sairaat-elamat.pdf>
- http://jenni.uchicago.edu/human-inequality/papers/Heckman_final_all_wp_2007-03-22c_jsb.pdf
- <http://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=OpettajaLehti%2FPage%2Fjuttusivu&cid=1351276519632&juttuID=1355755361745>
- <http://www.lastentarha.fi/pls/portal/docs/PAGE/LTOL/01LTOL/00LTOL/VARHAISKASVATUS%20EHK%C3%84ISEE%20SYRJ%C3%84YTYMIST%C3%84%209%202%202012.PDF>
- http://ec.europa.eu/health/reports/docs/health_glance_en.pdf
- <http://www.oecd.org/els/health-systems/HealthAtAGlanceEurope2012.pdf>
- http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawww-structure/88112_Syrjaytymisen_kustannukset.pdf
- http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf
- http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20130408Enemmaa_perhe_NETTI.pdf

4. Julkisen sektorin rakennemuutos

Suomen julkisen sektorin ongelma ei ole niinkään liiallinen koko, vaan jäykkä organisointi.

Julkista sektoria pidetään usein tehottomampana kuin yksityistä sektoria. Tämä ei kuitenkaan ole ongelman ydin. Olennaisempaa on kysyä, tehdäänkö olemassa olevalla työajalla oikeita asioita, kehittykö toiminnan organisoituminen teknisen ja johtamisen kehittymisen mukana ja onko resurssit suunnattu oikein.

Niinpä julkisen sektorin tehokkuuden mittaaminen vertaamalla ainoastaan käytettyjä euroja tehtyihin asioihin (potilaskäynteihin, asiakastapaamisiin jne.) ei ole järkevää. Yksityisellä sektorillakin tehokkuudessa on järkeä lähinnä suhteessa kannattavuuteen ja tuotettuun voittoon. Nämä ovat julkisissa palveluissa järjestömiä suureita. Yksittäisen julkisen sektorin yksikön tehtävä ei ole ainoastaan minimoida kustannuksiaan. Toisista asioista säästäminen voi aiheuttaa toisaalla näkyvää hyvinvointivajetta.

Julkisella sektorilla on koko ajan ajateltava vaikuttavuutta. Terveystaloustieteessä on edistytty vaikuttavuusmittarien kehittämisessä, jotka voivat auttaa järkevän hoidon valitsemisessa suhteessa kustannuksiin. Kuitenkin monissa hyvinvointipalveluissa yksittäisen intervention tasolla tapahtuva vaikuttavuuden mittaaminen on hankalaa ellei mahdotonta.

Eläkeikäisten suomalaisten suhteellinen osuus kasvaa koko ajan. Niinpä vähentämällä esimerkiksi hoitajien

määrää tai koulutustasoa ei hyvinvointia voida pitää edes nykyisellään, saati parantaa.

Suomen julkinen sektori tarvitsee viisaampia tapoja järjestää palvelut. Tämä tapahtuu paremmalla johtamisella, tarkoituksenmukaisilla tietojärjestelmillä, riittävän suurilla järjestämisalueilla ja organisaation oman ammattitaidon kartuttamisella ja arvostamisella.

JOHTAMINEN JA TIETOJÄRJESTELMÄT

Työn tuottavuus ja vaikuttavuus saadaan kasvamaan parantamalla julkisella sektorilla tällä hetkellä kriisissä olevaa johtamista. Julkiselle sektorille tarvitaan enemmän mahdollisuutta vaikuttaa omaan työhönsä, ketterämpiä organisaatorakenteita sekä institutionalisoituneita kehittämisen käytäntöjä.

Vaikka palveluiden järjestämisen lähtökohdat olisikin määritelty laissa, tarvitaan niiden organisointiin, ammatilaisten kehittymiseen ja työntekijöiden työkyvyn ylläpitoon johtamistaitoisia esihenkilöitä. Valtaa työn organisoinnissa pitää siirtää alaspäin ja vahvistaa luottamusta ammattitaitoisen ja motivoituneen henkilökunnan kykyihin. Jo yksin julkisen sektorin järkevämällä johtamisella ja työntekijöiden ajan tarkoituksenmukaisemmalla käyttämisellä voidaan saada aikaan VM:n arvioissa kunnille jyvitetty kustannussäästö.

Tietojärjestelmät ovat johtamista. Näitä kahta ei 2010-luvulla ole mahdollista erottaa toisistaan. Julkisen sektorin tietojärjestelmähankinnat ovat olleet otsikoissa lähinnä hintansa tähden. Tietojärjestelmien hinta on kuitenkin toissijainen asia verrattuna hyvin onnistuneen hankinnan tuotamiin parannuksiin johtamisessa ja tehokkuudessa. Ei haittaa, vaikka tietojärjestelmä uudistukset maksaisivat miljardeja, mikäli niillä saavutetaan tavoitellut hyödyt. Koska tietojärjestelmien ostaminen on spesifiä osaamista vaativa taito, on tärkeää että onnistuneiden uudistusten tekijät saadaan käyttöön eri puolilla julkista sektoria. Näitä asioita on osattu hoitaa hyvin esimerkiksi KELA:ssa, Helsingin yliopistolla ja Maanmittauslaitoksella.

Kuten osiossa 2 todettiin, tietojärjestelmät pitäisi ehdottomasti rakentaa avoimen lähdekoodin, avoimen datan ja avointen rajapintojen varaan. Tämä sekä laskee kustannuksia että auttaa Suomen palveluinfrastruktuurin kehittymistä.

VERTAISOPPIVA SOLUORGANISAATIO

Suuri osa sosiaalisektorin töistä kannattaisi organisoida poikkihallinnollisesti, esimerkiksi tiimeihin, joilla olisi osittain

oma hallintonsa, eri alojen ammattilaisia ja todellinen valta tehdä päätöksiä oman työnsä sisällöstä. Vastaavantyyppistä mallia on käytetty kouluissa oppilas-huoltoryhmissä ja YTHS:n psykiatrian organisoimisessa soluihin.

Julkisen sektorin johtamisen keskeisenä ongelmana on monissa paikoissa ollut huono johtamiskulttuuri ja työntekijöiden käyttäminen. Siirtymällä yhteellisen autonomisiin soluihin saadaan aikaan merkittävä kulttuurinmuutos julkisen sektorin työn järjestymisessä.

Osittain kyse on nöyryydestä erilaisten haasteiden edessä – varsinkin sosiaalihuollossa ja mielenterveytyksessä joka tapauksessa kaikki tapaukset ovat yksilöllisiä ja mutkikkaita, joten niiden kohtaamiseen on jätettävä mahdollisuus tilanteeseen sopivaan reagointiin. Toisaalta tällainen solumuotoinen organisaatio mahdollistaisi myös helpon kokeilun, sillä yhden solun on huomattavasti helpompaa sekä kehittää että kokeilla uudenlaisia toimintamalleja.

Soluista muodostettu organisaatio on myös helppo järjestää siten, että toimivimmat käytännöt saadaan leviämään saman järjestäjän solusta toiseen ja parhaimmillaan koko maahan. Tällainen norminpurku tuottaa paremmin maailman haasteisiin vastaavan julkisen sektorin.

ESIMERKKI MONIAMMATILLISESTA TIIMISTÄ.

1–2 sosiaalityöntekijää kartoittaa asiakkaan avuntarpeen. Heillä on vastuu asiakkaan kokonaistilanteesta ja akuuttien avuntarpeiden hoitamisesta.

Etuuskäsittelijä hoitaa tukien kannalta olennaiset paperityöt ja tekee toimeentulotukilaskelmat.

TE-keskuksen asiantuntija arvioi koulutustarpeet ja edellytykset työllistyä avoimille työmarkkinoille, ja järjestää tarvittavat jatkotoimenpiteet kuten koulutuspaikan tai uravalmennuksen.

Terveystenhoitaja selvittää asiakkaan terveydentilan, ja ohjaa tarvittaessa lääkärin vastaanotolle.

KUNTARAKENNE JA PALVELUT

Viime vuosien keskustelu kuntapalvelujen järjestämisestä on keskittynyt kuntien määrän ympärille. Tämä on kuitenkin lopulta melko triviaali kysymys verrattuna siihen, millä tasolla palveluita toteutetaan ja kuinka tiivistä asutus Suomessa on.

Varhaisemmat (1970–1997) kuntien yhdistämiset eivät ole tuottaneet pitkän aikavälin kustannussäästöjä. Tuoreiden kuntaliitosten vaikutuksia on vielä aikaista arvioida. Tanskan kuntaliitoksissa menosäästöjä on kuitenkin voitu osoittaa saavutetun vain yleishallinnosta.

Kuntarakenne

Syksyllä 2013 näyttää epätodennäköiseltä, että hallitus saisi kuntia yhdistelemällä ja kuntakokoa kasvattamalla aikaan järkeviä alueita sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen.

Kuntien määrän hienosäädön sijaan olisikin järkevämpää keskittyä siihen, miten nämä palvelut saadaan järjestettyä oikealla tasolla. Tähän on käytännössä kaksi vahvaa vaihtoehtoa, keskustan maakunta/kotikunta-mallia mukaileva kaksitasoinen kunnallinen sektori ja palvelujen järjestämisvastuun vielä suurempi keskittäminen.

Kaksiportainen kuntamalli on mahdollista sovittaa niin metropoliin kuin haja-asutuskuntiin. Ylemmällä maakuntaportaalla tulee olla verotusoikeus sekä vastata maankäytön, liikenteen ja asumisen kaavoituksesta. Myös erikoissairaanhoito, perusterveydenhuollon järjestäminen ja toiseen asteen koulutus kuuluvat maakunnalle. Kuntatasolle kuuluisivat lähipalvelut. Kunnan keskeinen tehtävä on kuitenkin toimia asukkaiden oman identiteetin sekä alueen kulttuurin kulmakivenä ja demokratian alimpana yksikkönä.

Molemmissa on hyvät puolensa. Keskittäminen saattaisi lisätä laskennallista tehokkuutta, kaksitasoinen malli takaisi päätöksenteon pysymisen lähempänä palvelujen käyttäjiä. Molemmat mallit mahdollistavat myös suuren määrän kuntia joiden velvoitteet ovat oikeassa suhteessa kuntien kokoon. Kunnat ovat monesti tärkeitä paikallisyhteisöjen luojia, eikä ole mitään syytä viedä esimerkiksi vaikkapa valtaa kulttuuri- tai liikuntapalveluista päättämisestä kauemmas asukkaista.

Maakuntamallin hyvänä puolena on myös mahdollisuus kasvattaa kaupunkikeskusten veropohjaa alueellisesti nykyistä suuremmaksi ja vähentää keskus- ja ympäryskuntien välistä osaoptimointia mm. kaavoituksessa ja verotuksessa. Jo yksin tämä tuottaa pitkällä aikavälillä merkittäviä säästöjä sekä hyötyjä kaupunkirakenteen tiivistymisen muodossa.

Joka tapauksessa Suomessa sekä pääkaupunkiseutu että Rovaniemen yläpuolinen Lappi ovat niin paljon rakenteellisesti muusta maasta poikkeavia alueita, että yhden mallin sovittaminen koko maahan voi olla epätarkoituksenmukaista. Ohjaavat periaatteet ovat kuitenkin samat.

Kaupunkikeskukset aidoiksi kaupungeiksi

Suomen kuntarakenne keskittyy luontevasti eri puolella maata sijaitsevien kaupunkikeskuksen ympärille. Näiden keskusten on oltava eläviä, dynaamisia, niissä täytyy tuntua kaupungin syke. Jotta tämä olisi mahdollista, täytyy kaupunkirakennetta tiivistää ja mahdollistaa vaivaton liikkuminen keskusten välillä. Tiiviit kaupungit tuottavat enemmän taloudellista toimeliaisuutta, ennen kaikkea tietointensiivistä teollisuutta ja palvelualoja. Tiivistäminen ei ole ainoastaan suurten kaupunkien etu – myös pienem-

millä paikkakunnilla tiiviimpi keskusta tuottaa elinvoimaisemman alueen.

Kaupungit eivät rakennu itsensä, vaan niiden kehittymistä ohjataan monin tavoin. Kaupunkirakenteen tiivistämiseksi poistetaan insentiivi pitää maata rakentamattomana arvonnousua odottaessa. Asuntoja tulisi ensisijaisesti rakentaa kaupungin omistamille maille, näin neliöhinnat saadaan pidettyä mahdollisimman pieninä. Rakentamiseen kannustetaan verottamalla taajama-alueella rakentamattomia maita, jotka eivät ole suojeltuja. Koska on tärkeää mahdollistaa nimenomaan kaupunkien maille rakentamista, rohkaistaan kaupunkien maiden pakkolunastuksiin tarpeen mukaan. Tätä varten pakkolunastuslainsäädäntöä yksinkertaistetaan ja sen toteuttamista helpotetaan. Tällainen verouudistus lisää verotuloja lyhyellä aikavälillä ja tiivistää kaupunkirakennetta pitkällä aikavälillä.

Rakentamisen keskittäminen kaupungin omalle maalle on mahdollista kaupunkien omalla päätöksellä ja kaavoituspolitiikalla. Käytännössä sitä kuitenkin pitää tukea sekä verokeinoilla että kuntien pakkolunastusoikeuden helpottamisella.

Osa Suomen kunnista tuottaa tiivistämisen kannalta hankalia tilanteita. Mikäli suuri osa varallisuudesta on sitoutunut yhdyskuntarakenteen kannalta epäsuotuisassa paikassa sijaitsevaan kiinteistöön, saattaa keskukseen muuttaminen vaikuttaa hyvin epähoukuttelevalta. Muuttotappioalueilla on mahdollista toteuttaa 60-70-lukujen rakennemuutoksen kaltainen aktiivinen rahallinen kannustaminen tiivistämiseen – valtio voisi lunastaa riittävän syrjäisissä paikoissa olevia ja siksi heikosti myytäviä kiinteistöjä tietyllä arvolla. Nk. Pellot pakettiin -lailla maksettiin peltojen viljelemättä jättämisestä noin kymmenesosan niiden tuotosta

kattava korvaus. Tällä kannustettiin kaupungistumista.

Kaupunkirakenteen keskittyessä nousevat herkästi myös asuntojen hinnat. Pääkaupunkiseudun asumisen kalteus on syy monen kotitalouden ylivelkaantumiselle ja este talouskasvulle. On pidettävä huolta, että asumiskustannukset pysyvät myös työntekijöiden ulottuvilla kasvavissa kaupungeissa. Keinoja tähän ovat esimerkiksi kuntien oma asuntotuotanto ja rakentamisen karttelien purkaminen.

ULKOISTAMISTEN PURKAMINEN JA HANKINNAT

Sote-sektorin ulkoistamiset eivät ole tuottaneet tavoiteltuja kustannussäästöjä, lisänneet tavallisen kansalaisen valinnanvapautta eivätkä ole tuottaneet merkittävässä määrin innovaatioita toimialalle. OECD on todennut, että vaikuttavuudeltaan ja kustannuksiltaan hyvien terveydenhuollon markkinoiden luominen on ollut kaikkialla vaikeaa. Onkin kyseenalaista, miksi nykymallisia ulkoistuksia tehdään.

Suomen varsin laajalle hajautuneesta asutuksesta ja lääkärien suotuisasta työmarkkina-asemasta johtuen monet paikkakunnat kärsivät tällä hetkellä merkittävästä lääkäripulasta. Pulaa paikataan palkkaamalla vuokrafirmoilta lääkäreitä hoitamaan samaa työtä virassa olevien kollegoidensa kanssa, mutta kalliimmalla hinnalla.

Sote-palvelun järjestävällä taholla on kuitenkin käytettävissään merkittävästi keinoja, joilla omaa houkuttelevuutta lääkärikunnan keskuudessa voidaan kasvattaa. Mikkeliissä siirryttiin malliin, jossa lääkäreitä rekrytoitiin aktiivisemmin, heidän autonomiaansa suhteessa omaan työhönsä lisättiin, työhyvinvointiin kiinnitettiin parempaa huomiota ja

nuorten lääkärin palkkausta nostettiin. Näillä toimilla Mikkeli onnistui tekemään itsestään houkuttelevan työpaikan lääkäreille. Tämä näkyi nopeasti myös kustannuksissa. Syksyllä 2013 Mikkelissä voitiin ryhtyä purkamaan ulkoistamista, joka koski noin puolta alueen terveyskeskuslääkäreistä. Näitä oppeja on toteutettavissa myös muualla. Mikäli

”Ulkoistamisia purkamalla voitaisiin saada paitsi tasavertaisemmin, myös tehokkaammin toimiva julkinen sektori”

kilpailu lääkäreistä koetaan liian kovana, voidaan tilannetta helpottaa lisäämällä lääkärikoulutuksen resursointia ja aloituspaikkoja.

Lääkärit eivät ole ainoa ulkoistuksen kohde. THL:n ja Palkansaajien tutkimuslaitoksen vanhusten asuinpalveluverailusta käy ilmi, että hoitopäivän kustannukset ovat matalimmat kuntien palvelutaloissa. Kun hoidon vaativuus otetaan huomioon kustannuspainolla, yritysten palvelutaloissa on korkein kustannustaso. Voimme siis olettaa, että ulkoistamisia purkamalla voitaisiin saada paitsi tasavertaisemmin, myös tehokkaammin toimiva julkinen sektori. Tällä hetkellä ulkoistettujen palveluiden ohjaaminen tapahtuu pikemminkin hankintalain detaljin kautta kuin sisäl-
tölähtöisellä analyysillä.

Kaikkea ei kuitenkaan ole järkevää tehdä julkisen sektorin omana työnä. Monia asiantuntijapalveluita kannattaa ostaa ulkopuolelta ja myös sote-palveluissa parhaimmillaan ostopalveluiden

kautta voidaan kehittää omia toimintatapoja. Palveluseleitä on käsitelty luvussa 3.

Myös hankintalaki aiheuttaa haasteita jopa järkevissä rajoissa tehtäville ulkoistuksille ja kehityspalvelujen ostolle. Joko tilattavat sopimukset ovat niin isoja, että pienillä toimijoilla ei käytännössä ole mahdollisuuksia osallistua kilpailutuksiin, tai sitten lainsäädäntöä kierretään ketjuttamalla muutamia euroja alle 30 000 euron hankintoja. Hankkeiden kilpailuttaminen pienemmissä paloissa mahdollistaisi uusien toimijoiden syntymisen ja pärjäämisen.

TYÖLLISYYS

Korkea rakenteellinen työttömyys on ollut akuutti ongelma 1990-luvun lamasta alkaen. Työttömänä on ollut sen jälkeen vähintään 172 000 henkeä koko ajan. Työllisyyspolitiikan lähtökohtana ei siis saa olla pelkkä yksittäinen tapaminen ja velvollisuus hakea tiettyä määrää työpaikkoja. Yksilölle on tarjottava mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen yhteiskunnassa sekä itsensä kehittämiseen riippumatta siitä, onko markkinaehtoista työpaikkaa sillä hetkellä tarjolla vai ei. Tärkeintä on kuitenkin muistaa, että työttömien ensisijainen osallisuuden muoto on relevantin työ- tai koulutuspaikan saaminen.

Työttömyyden hoitaminen yhteisön eikä yksilön ongelmana voisi parhaimmillaan avata uusia, piilossa olleita työmahdollisuuksia esimerkiksi yhteisöjen yhteisen työllistämisen kautta. Tämä on myös rehellisempää ongelman laadulle: työttömyys ei ole yksilön, vaan koko lähiyhteisön ongelma. Mikäli myös työllistämistä tehtäisiin aiemmin kuvailtujen moniammatillisten tiimien osana, voisi työttömyydestä seuraavia terveysvaikutuksia hoitaa paremmin.

Paltamon työllisyyskokeilu on ollut työvoimapolitiittisten tavoitteiden epäonnistumisesta huolimatta sosiaalisilta ja terveydellisiltä vaikutuksiltaan onnistunut. Tästä on soveltuvin osin syytä ottaa mallia myös muualla, esimerkiksi työttömien osuuskuntia perustamalla. Osuuskuntatoiminta palvelee monia tarkoituksia. Kun niiden kautta saatava tulo ei tiettyyn rajaan saakka vaikuta työttömyysetuuksiin, mahdollistaa se pientenkin työkeikkojen vastaanottamisen. Tämä paitsi parantaa työttömän elämänlaatua, myös mm. vähentää harmaata taloutta. Osuuskunnat myös tarjoavat mahdollisuuden kykyjen ja osaamisen vireänä pitämiseen ja kehittämiseen sekä omaehtoisen työllistymiseen. Osuuskunnille voidaan tarjota tukea hallinnon pyörittämiseen – tai parhaassa tapauksessa työllistää soveltuva työnhakija. On tärkeää että TE-keskuksissa on kyvykkäitä yhteyshenkilöitä, jotka pitävät yhteyttä ympäröivään maailmaan ja selvittävät näin mahdollisuuksia ”hiljaisiin” työmahdollisuuksiin näille osuuskunnille.

Mahdollisuuksia työelämän joustoihin kuten opinto- ja vuorotteluvapaisiin tulee pikemminkin lisätä kuin purkaa. Rakennemuutosten aikana ihmisten omaehtoinen asiantuntemuksen päivittäminen ja suoranaiset alanvaihdot ovat arvokas asia, johon kannattaa rohkaista.

Suomen koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankitun osaamisen tunnistaminen on ensisijaisen tärkeää. Jos henkilöllä on työhön vaadittavat taidot, ei muodollisen koulutuksen puutteen pitäisi estää työllistymistä. Tämä on erityisen tärkeää maahanmuuttajille. On inhimillisen pääoman käsittämätöntä hukkaan heittämistä pitää koulutettuja, ammattitaitoisia ihmisiä joko työttöminä tai koulutustaan vastaamattomissa töissä erilaisen tutkintojärjestelmän tai riittämättömien kieltenopetusresurssien takia.

Tarvitaan erikseen suoritettava koulutusmoduuli tai lyhyttutkinto, joka vastaisi ennen kaikkea pitkään poissa työelämästä olleiden tarpeisiin. Tämä olisi esimerkiksi sellainen osa ammattikoulututkinnosta, joka takaisi itsenään jonkinlaisia valmiuksia, mutta voisi myös toimia osana koko tutkintoa. Tällaiseen koulutukseen osallistuvilla olisi automaattinen oikeus suorittaa tutkinto loppuun missä vaiheessa tahansa. Tavoitteena olisi pikemminkin nostaa kuin laskea koulutustasoa – ei korvata ammatikoulututkintoja lyhyemmillä pätkillä, vaan taatut laajemmalle kansanosalle mahdollisuus osallistua siihen.

LÄHTEET

- http://yle.fi/uutiset/laakaripulaan_loytyi_ratkaisu_mikkelissa_kunnon_palkka_ja_hyvät_tyoolot/6746611
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66658/978-951-44-8254-0.pdf?sequence=1>
<http://ptt.fi/fi/blog/vaikuttavuus-ennen-tehokkuutta>
http://www.duodecim.fi/kotisivut/docs/f-1700143612/vaikuttavuusterveydenhuollossa_hupli.pdf
VATT/PT 2003 / Tiedote (VATT 2012).
http://www.keskusta.fi/Suomeksi/Kuntavaalit_2012/Keskustan_kotikunta-maakuntamalli.iw3
http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2013/08/tyti_2013_08_2013-09-24_tie_001_fi.html
<http://www.poliittinentalous.fi/tyon-tarjontaa-hinnalla-milla-hyvansa/>
<http://www.keskusta.fi/loader.aspx?id=43c29bd8-0546-40a4-9c96-17258b2ae94f>
<http://www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/raportit/raportti21.pdf>
http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2011/Tr33_11.pdf
http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t160.pdf
<http://www.apha.org/NR/rdonlyres/7EE65F33-9F4E-4EBF-8554-DE29461A11F8/0/OECD-healthsystemscompare.pdf>

Haastattelut

Tätä raporttia varten haastateltiin seuraavia henkilöitä. Raportti ei välttämättä edusta heidän mielipiteitään.

Jouko Kajanoja, Kelan entinen yhteiskuntatutkimuksen päällikkö

Anna Vuorjoki, koulupsykologi, Helsingin Sote-lautakunnan jäsen

Antti Ronkainen, taloustutkija

Ville-Pekka Sorsa, tutkijatohtori, Poliittisen talouden tutkimuksen seuran puheenjohtaja

Matti Kari, toimitusjohtaja, Pieni piiri oy

Tommi Laitio, nuorisotoimenjohtaja, Helsingin kaupunki

Maija Jäppinen, sosiaalityön tutkija, Helsingin yliopisto

Anni Sinnemäki, kansanedustaja, entinen työministeri

Touko Aalto, varapuheenjohtaja, Vihreät

Matit Niemi, ministeri Urpilaisen erityisavustaja

Antti Kaihovaara, projektitutkija, Kalevi Sorsa -säätio

Lisäksi tekijät haluat kiittää Senja Laaksoa, Katri Korolaista ja Silvia Modigia.

